TIMOTHY SNYDER, *DE RODE PRINS. HET EINDE VAN EEN DYNASTIE EN DE OPKOMST VAN HET MODERNE EUROPA* (AMBO: AMSTERDAM, 2008), 376 BLZ., € 27,95.

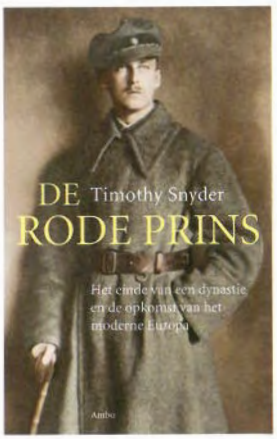
De moord op Franz Ferdinand in 1914 tekent het beeld dat we nu hebben van de Donaumonarchie. Al bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was het een reliek uit vroeger tijden. Het ooit machtige keizerrijk ging aan het begin van de twintigste eeuw ten onder aan zijn multinationale karakter. De Habsburgers wisten niet hoe zij moesten reageren op het nieuwe idee van nationale onafhankelijkheid dat in Europa opgang deed. Beter was het om nieuwe kroondomeinen te stichten die zichzelf grotendeels mochten besturen. Daarmee zouden de nationalisten wel tevreden zijn en het overkoepelend bestuur zou liggen bij de keizerlijke familie die al honderden jaren de vrede in Centraal- Europa had weten te bewaren. Het bleek geen juiste inschatting.

Het levensverhaal van Wilhelm von Habsburg (1895 – 1948), *De Rode Prins*, laat zien hoe de flamboyante aristocraat maar niet vooruit komt met zijn plannen in het Europa in de eerste helft van de moderne twintigste eeuw. Dit beeld wordt versterkt door de manier waarop Snyder Wilhelm en zijn aristocratische vrienden afschildert. In soms vet aangezette karakterschetsen en met oog voor smeuïge details maken we kennis met lichtzinnige adellijke types die ooit een troon moeten gaan bezetten of anders trouwen met een toekomstige vorst.

Het gaat te ver om Wilhelm een Don Quichot te noemen. Een dolende ridder was hij zeker, maar in tegenstelling tot de Spaanse edelman die het opnam tegen de windmolens, had Wilhelm wel een duidelijk doel om voor te strijden: een onafhankelijk Oekraïne. Dat was zijn eigen keuze. Deels uit noodzaak, omdat de Poolse troon na de Eerste Wereldoorlog naar zijn broer Albrecht ging, en deels uit rebellie tegen de familie: de Oekraïne was niet het meest begerenswaardige deel van Europa. Toch lijkt Wilhelm zijn hart te hebben gevolgd. Vanaf het einde van de Eerste Wereldoorlog tot zijn dood in 1948 streed hij vol overgave en met gevaar voor eigen leven voor de Oekraïense zaak. Snyder beschrijft Wilhems omzwervingen door Europa tijdens het Interbellum op zoek naar bondgenoten die hem in zijn streven willen steunen. Hoewel er genoeg kleurrijke personen voorbij blijven komen, is het vooral de diplomatieke context die Snyder ontrafelt. De allianties die Wilhelm probeert aan te gaan geven een goed inzicht in de machtsverhoudingen en politieke spelletjes van die tijd.

Pas als de strijd gestreden is en Wilhelm door de Sovjets in Wenen is opgepakt, komt Snyder echt goed los. Wilhelm sterft als telg van een niet meer bestaand keizerrijk. Hij heeft zijn leven gewijd aan een droom die eigenlijk nooit een reële kans op slagen heeft gehad. Ondanks dat hebben de overwinnaars van toen het niet perse aan het rechte eind gehad. Politieke systemen of opvattingen waarbij naties verspreid moesten worden (Hitler en Stalin) of geconstrueerd werden (Tsjechoslowakije en Joegoslavië) zijn niet succesvol gebleken. Europese lidstaten die misschien niet helemaal naar pure etnische maatstaven gevormd zijn, maar wel politiek, economisch en juridisch met elkaar verbonden zijn onder auspiciën van een groter geheel maken meer kans van slagen. Ergens klinkt daar een Habsburgse droom in door.

Daan Schuijt

OWEN MATTHEWS, *KINDEREN VAN STALIN. DRIE GENERATIES IN LIEFDE EN OORLOG.* (MISTRAL UITGEVERS: AMSTERDAM 2008), 320 BLZ., € 17, 95.

Het KGB-dossier over zijn grootvader ontdekte Owen Matthews in 1995 in Rusland. Het bevatte gedetailleerde informatie over het gerechtelijke proces dat uiteindelijk tot de dood van Boris Bibikov leidde. Als eenvoudig werknemer was Bibikov begonnen in een tractorfabriek en had hij zich weten op te werken tot hoofd van de afdeling bestuur. Door openlijke twijfel over het beleid ten aanzien van de landbouw en de beloning van arbeiders viel Bibikov in ongenade bij de top van de communistische partij. Hij werd beschuldigd van contrarevolutionaire activiteiten en in oktober 1937 geëxecuteerd.

Ljoedmila (Mila) Bibikova was drie jaar toen de geheime politie haar vader arresteerde en haar moeder wegvoerde naar de goelag. Samen met haar twaalfjarige zusje Lenina werd ze overgebracht naar een gevangenis voor 'minderjarige overtreders', maar ze kwamen uiteindelijk in een weeshuis terecht.

Mila bleek bottuberculose te hebben en werd in de ziekenboeg opgenomen. De zusjes raakten van elkaar gescheiden door de inval van het Duitse leger in Rusland. Lenina kwam door een gelukkig toeval in Moskou bij haar oom terecht. Ze slaagde erin Mila terug te vinden, die er fysiek slecht aan toe was en het grootste deel van haar jeugd in ziekenhuizen moest doorbrengen. Door haar sterke karakter wist Mila zich door de moeilijkheden heen te slaan. Ze gebruikte de tijd, die ze noodgedwongen alleen doorbracht, om te studeren. In september 1953 werd ze toegelaten tot de meest prestigieuze universiteit van de Sovjet-Unie in Moskou om geschiedenis te gaan studeren.
Mervyn Matthews groeide op in Swansea (Groot-Brittannië). Een intelligente en gevoelige jongen die door zijn vader werd verwaarloosd en vernederd. Na zijn studie Russisch, 'het meest exotische dat hij kon bedenken', kreeg hij een betrekking als jonge onderzoeker aangeboden op St. Anthony's in Oxford. Via de universiteit bemachtigde Mervyn een visum voor de Sovjet-Unie. Het leven op de ambassade in Moskou beviel hem niet; altijd werd hij achtervolgd door de KGB'ers. Door problemen met de Russische veiligheidsdienst vluchtte hij noodgedwongen in 1960 uit Moskou. In 1963 keerde hij terug en schreef zich in als student aan de staatsuniversiteit. Daar ontmoette hij Mila. Een jaar later besloten ze te trouwen, maar de KGB verhinderde het huwelijk en Mervyn werd het land uitgezet.
Zes jaar lang bleven Mervyn en Mila van elkaar gescheiden. Een intensieve, intieme correspondentie was de enige vorm van contact. Mervyn stelde alles in het werk om Mila naar Engeland te krijgen en zette daarbij zijn positie aan de universiteit op het spel. Mila leefde in een door haar zelf bedachte wereld, ver van de realiteit. Haar leven werd beheerst door het verlangen met Mervyn verenigd te worden. Nadat Mila uiteindelijk toestemming kreeg de Sovjet-Unie te verlaten, ontdekten ze dat het moeilijk was samen een normaal bestaan op te bouwen. Deze uitzonderlijke levensgeschiedenissen hebben het leven van Owen Matthews, het oudste kind van Mila en Mervyn, gedomineerd. Owen is in navolging van zijn vader Russisch gaan studeren (wat hij natuurlijk al sprak voordat hij Engels leerde) en bracht lange tijd door in Moskou, waarover hij in dit spannende en soms verbijsterende boek buitengewoon boeiend schrijft. Hij trok op jonge leeftijd naar Rusland om los te komen van zijn ouders. In feite gebeurde het tegengestelde: hij vond zijn ouders terug, ook al wilde hij dat lange tijd niet inzien. Het dossier van Boris Bibikov opende zijn ogen.

Anny Hartgerink

ADAM ZAMOYSKI, *DE SLAG OM WARSCHAU, LENINS MISLUKTE AANVAL OP EUROPA* (BALANS AMSTERDAM 2009), 176 BLZ., € 16,95.

Na de Russische revolutie probeerde Lenin het communisme naar West-Europa over te brengen, met name naar Duitsland. Dat was immers gedesoriënteerd na de Eerste Wereldoorlog en daar woonden de fabrieksarbeiders die Marx voor ogen had gehad bij het schrijven van het 'Communistisch manifest'. Trotski kreeg in 1919 de opdracht om Duitsland met een leger binnen te vallen, maar moest eerst Polen innemen. En passant werd er ook een leger richting Italië gestuurd om de communistische partij aldaar bij te staan.
De Poolse bevelhebber Pilsudski onderkende het gevaar tijdig en viel de bolsjewieken al in de Oekraïne aan. Hij boekte grote overwinningen maar was niet in staat deze te consolideren en moest zich steeds meer terugtrekken.
Sommige Poolse divisies deserteerden, liepen over naar de vijand of sloegen gewoon op de vlucht. Interessant is dat beide legers uit een bont gezelschap waren samengesteld. Voormalige hoge militairen van de tsaar vochten in het communistische kamp en in het Poolse leger dienden onder andere oud-officieren van het Habsburgse rijk en Engelse en Franse militairen, waaronder een jonge majoor Charles de Gaulle. Uiteindelijk rukte het Rode Leger zo snel op dat de troepen uitgeput waren toen ze Warschau naderden. In vier weken tijd had een haveloze horde zeshonderd kilometer afgelegd. 'Sommigen liepen op blote voeten, anderen droegen beenkappen van boomschors of vreemde rubberen kledingstukken. Ze hadden de raarste dingen op hun hoofd, zelfs dameshoeden, wintermutsen en hoofddoeken of juist helemaal niets, hun haren wapperend in de wind. Het ware vreemde verschijningen.' Wat de communisten tegenviel was